

Neki metodološki pristupi u sintetičkom oblikovanju strategijskih iskustava NOR-a

Teorijsko određenje predmeta referata *Determinante strategije oružane borbe* usmerava na razmatranje uzročnika i uslovnosti načina pripreme i vođenja oružane borbe u NOR-u. Takvo određenje predmeta ne znači, međutim, da će se razmatrati oružana borba u celini, što bi normalno uključivalo operatiku i taktiku, nego samo njen strategijski presek. No, to nikada ne može biti čisto i razgraničeno bez ostatka, ali se iz metodoloških razloga kao težišna orijentacija može prihvatiti. Za takvu tvrdnju je dovoljan argumenat da strategija sadrži i predstavlja glavne determinišuće faktore za operatiku i taktiku, što opet ne znači da se preko nje ne mogu probiti i druge opštije uslovnosti koje posredno utiču i na pomenute niže grane ratne veštine. U osnovi, analogno važi i za strategiju u relacijama sa politikom. Tako stvar stoji na jednoj strani, koja se odnosi na podelu i određenje oružane borbe.

Na drugoj strani, determinante oružane borbe u NOR-u nisu, niti mogu biti iste i za NOR i revoluciju u celini. Ove poslednje su opštijeg karaktera i drukčije prirode, jer se radi o širem i kompleksnijem predmetu, kao što su u našem slučaju revolucija i oslobodilački rat.

Sve determinante revolucije i rata ne mogu a da ne obuhvate, i to u najdirektnijem odnosu, uzročne faktore političkog, društvenog, ekonomskog, sociološkog, vojnog, istorijskog, geografskog i drugog karaktera u najtešnjoj međuzavisnosti i kompleksnom dejstvu, povezano sa širim zbivanjem u svetu. Načelno i pojednostavljeno rečeno, to znači da je revolucija moguća i bez oružane borbe kakvu smo vodili, pa čak i bez oružane borbe uopšte, uz sticaj drukčijih društveno-istorijskih uslova, što znači i bez vojne strategije.

Smatramo za potrebno da ovo istaknemo, pored ostalog, i zato što je u nas bilo, a ima još zagovornika koji zastupaju stanovište da je oružanu borbu u našem NOR-u nemoguće uslovno, izdvojeno i relativno samostalno istraživati i uopštavati, već isključivo kao celinu, koja je za bilo kakav pristup neodvojivo politička i vojna — istovremeno. Pored koristi od takvog stava, zbog širine za koju se zalaže,

on sadrži nedostatke koji otežavaju dublje, sistematsko kvalifikovanje i svestrano izučavanje fenomena oružane borbe i sticanja širih iskustava, odnosno spoznaje istorijsko-teorijskih istina. S ovim se ne pledira da politički sindrom ne treba da bude prisutan i to kao glavni korektiv pri svakom istraživačkom poduhvatu ove vrste. Ali prisutnost ne znači da se obavezno mora razlagati i elaborisati, sem do mere koliko to zahteva analiza i sinteza celine ili dela oružane borbe kao predmeta istraživanja. Ovo u jednakoj meri važi i obrnuto, tj. kada se radi o političkim, sociološkim ili drugim istraživanjima naše revolucije, pri čemu se, bilo pod kojim pretekstom oružana borba ne može zaobilaziti i ne uzimati u obzir, ali se ne mora raščlanjavati i opisivati na način kako to čine vojna nauka, odnosno teorija i istorija ratne veštine, ili vojna istorija.

Suprotno pomenutom, drugo gledište zastupa tezu da oružana borba, a naročito taktika i operatika nema, grubo rečeno, nikakve veze sa politikom, ekonomikom i drugim disciplinama i delatnostima, da bilo kakvo povezivanje ili objašnjavanje jedne s drugom znači suvišno »politiziranje«, koje samo opterećuje predmet i predstavlja razvodnjavanje ovako usko shvaćenog vojnog istraživanja. Takvi »ogoljeni« vojni, u suštini, tehnokratski i stručno zanatski stavovi ne mogu doseći do suštine i karaktera naše oružane borbe i u direktnoj su suprotnosti sa materijalističko-dijalektičkim pogledom na svet i društvene procese. Obično je u životu tako da se neka gledišta, kao što su ova, ne odnose samo na retrospektivu, već se najčešće projiciraju unapred, obuhvatajući poglede na oružanu borbu u okviru našeg sadašnjeg odbrambenog koncepta i njene relacije sa ostalim faktorima od kojih zavisi i sa kojima je u najtešnjem odnosu.

Sledeći problem, koji se postavio prilikom koncipiranja referata, odnosi se na vrstu, karakter i broj determinanti, odnosno uzročnih faktora, i na kriterij njihovog izdvajanja kategorisanja i međusobnog odnosa. Zbog karaktera teme, startna tačka razmatranja ove vrste, nalazi se na filozofskom nivou, što znači da se pošlo od istorijsko-materijalističke i konkretno dijalektičke prirode predmeta koga smo locirali u napred iznete koordinate. Radi se o takvim filozofskim kategorijama kao što su spregnuti korelati: uzrok-posledica, objektivno-subjektivno, materijalno-duhovno, fatalizam-slobodna volja, determinizam-indeterminizam i drugim iz njih izvedenim.

Odbacujući slepi, apsolutni i fatalistički determinizam, po kome je sve unapred neumitno i sudbinski predodređeno, ogradili smo se od subjektivističkih i voluntarističkih konstrukcija, koje u igri slobodne volje i svemogućeg duha zastupaju teorije punog indetermi-

nizma bez ikakvog ograničenja, koje se odnosi na realno postojeći stepen materijalnog razvitka i na međusobne veze društvene baze i nadgradnje. Govoreći praktično, takvo ishodište znači da svaka društvena determinanta sadrži subjektivne i objektivne komponente, samo ne uvek u istoj proporciji, već, po pravilu, od slučaja do slučaja te proporcije su uvek različite, zavisno od razmatranog predmeta i od vrste mnogobrojnih i različitih uzročnika. Usuđujem se da kažem da u tom smislu filozofski krug mišljenja u marksizmu nije zatvoren i sva pitanja nisu do kraja artikulisana na dovoljno jasan i zadovoljavajući način za sadašnji stepen saznanja. Teorijsko-filozofski spoj između prvog postupka, po kome je čovek tvorac istorije i drugog, da uslovi i istorija stvaraju čoveka, ostavlja prazninu koja će stimulirati daljnje misaone prodore u zakone prirode i društva i u dosledniju interpretaciju čovekove istorije i određeniju meru dijalektičke međuzavisnosti uslova i volje.

Istorija je posle Marksa, kao što je poznato, krenula nešto drukčijim putevima od onih koje je on hipotetično predviđao, i zabeležila da je do socijalističkih revolucija došlo ne istovremeno u najrazvijenijim zemljama Evrope i Amerike, već obrnuto, u najnerazvijenijim zemljama raznih kontinenata i u različito vreme — tamo gde su karike imperijalističkog i kapitalističkog lanca bile najslabije, što je Lenjin kao zakonitost naknadno utvrdio. (Usput budi rečeno to govori o ograničenosti, ako ne i nemoći, nauke u predviđanju konkretnih društvenih promena, vezanih za modalitete mesta i vremena, izuzimajući najopštije zakonitosti i krupne trendove na njima zasnovane).

Jedna od takvih karika pored Rusije, Kine i drugih zemalja bila je i Jugoslavija, u kojoj je došlo do socijalističke revolucije u vreme prošlog rata, u sklopu antifašističke koalicije i u formi opštenarodnog rata. Međutim, takav istorijski smer razvitka ne znači hir istorije, ni potvrdu intedeterminizma, subjektivizma, ni drugih idealističkih teorija, već potvrdu Marksove načelne teze o širini materijalizma, koji se ne odnosi samo na objekat, i kontemplaciji već i na ljudsku subjektivnu, čulnu delatnost i revolucionarnu praksu. (Prva teza o Fojerbahu). Lenjin je u svoje vreme i za svoje uslove tu postavku dovršio tvrdnjom da ideje kad ovladaju masama postaju materijalna snaga. To se može reći za ideje i svest uopšte, i, s obzirom na našu temu, za onaj njen deo koji se odnosi na revolucionarni i borbeni moral i odgovarajuću ratnu veštinu posebno.

Sve što je rečeno iz domena filozofije rečeno je radi toga da se dopuni objašnjenje subjektivnog elementa u sklopu determinanti

strategije naše oružane borbe i pojedinih komponenti u njihovoj unutrašnjoj strukturi. Naime, izvesno veće naglašavanje uloge i značaja subjektivnog faktora, kada je reč o ratu i revoluciji u našim uslovima, i kada se radi o predmetu vojne, odnosno strategije oružane borbe, njenom koncipiranju i realizaciji, dozvoljava takvo naglašavanje bez opasnosti da se zapadne u subjektivizam i idealističke konstrukcije.

Prilikom izdvajanja, kategorisanja i određivanja broja determinanti, pored obuhvatanja celine oružane borbe, primenjen je istovremeno i drugi, ograničavajući i selektivni kriterij, koji se odnosi na utvrđivanje direktne uzrokovanoosti naše vojne strategije u celini i po periodima. To je učinjeno radi toga da bi se fiksirali primarni faktori koji su predodredili sadržaj i oblike oružane borbe. Vojničkim jezikom rečeno, to znači da su svi determinišući faktori delovali iz prve linije, a ne kolonski, iz dubine, da su delovali povezano jedan kroz drugog, ali sa nejednakim značajem i ulogom, kao što su i strategijski uspesi i rešenja povratno delovali na sve delimično obrađene uzročne faktore naše strategije. Poznato je da su ljudski, materijalno-tehnički i drugi relevantni faktori uvek determinisali svaku strategiju u svim vremenima, a što je determinisalo ljudski i materijalno-tehničke faktore to je već drugi stupanj, odnosno posredna determinacija kad se radi o predmetu strategije. Samostalno uzetih i izdvojenih determinišućih faktora je moglo biti više, ali upravo zato da bi se izbegla prekomerna brojnost pribeglo se kategoriji zbirnih činilaca. Takav je, na primer, slučaj sa odnosom snaga, u koji su integrisane veličine kao što su materijalno-tehnički činiooci, moral, uloga naroda, kvantitet i kvalitet žive sile i još neki. Međutim, i pored toga se ne može tvrditi da su svi faktori ove vrste do kraja iscrpljeni i da su svi bez ostatka obrađeni. Ovo je, verovatno, teško, ako ne i nemoguće postići, zbog činjenice što svaki od njih na višem ili nižem nivou sadrži lanac drugih elemenata, sve do tačke opšte uzročno-posledične povezanosti i dijalektičkog jedinstva sveta i prirode.

Konačno, treba reći još i to da se u najnužnijem opsegu težilo, pri kratkoj razradi svake determinante, da se naznače teorijski obrisi svake od njih, čime se želelo pokazati da naša praksa, koliko god nova i originalna, nije bila bez vidika, usko pragmatistička ni bez veze s prethodnim saznanjima iz vojne oblasti na koje se delom oslonila i koje je dalje razvila i bogatila. To se, pre svega, i najviše odnosi na Titovo teorijsko poznavanje vojnog dela i posebno najnovijih partizanskih i narodnih ratova, što naša istoriografija još nije do kraja rasvetlila. To se tiče i široke svesti o ustancima, bunama, pokretima i

svakovrsnim otporima iz bliže i daljnje prošlosti svakog našeg naroda, što je delovalo ne samo kao patriotska potencija, već i kao sazajna i iskustvena veličina.

Na nešto nižem nivou opštosti, u smislu delovanja pojedinih uzročnih faktora, učinimo samo neke najneophodnije opaske:

1) Društveni i vojni karakter drugog svetskog rata kao jedan od određujućih faktora naše strategije u NOR-u, posmatran je kao neposredno šire okruženje našeg rata i revolucije, koje je delovalo i kao uslovnost i kao uzročnost. Uslovnost se odnosi više na revoluciju, a uzročnost pretežno na vojnu strategiju. Izgleda nam da bez nacionalnooslobodilačkog rata, koji je izvođen u okviru drugog svetskog rata, ne bi moglo biti ni socijalističke revolucije, kao što izgleda da je i obrnuto tačno. Međutim, koreni revolucionarnog poduhvata sežu dalje i dublje u društvene prilike i odnose kakvi su postojali daleko pre rata. Zbog toga on sam po sebi kao istorijski fenomen nema puno kauzalno svojstvo, već se u odnosu na revolucionarne promene moraju uzeti u obzir širi vremenski okviri i kompleksniji društveni činioci. Verovatno je to, vremenski uzeto, uspešni početak epohe socijalističkih revolucija, oličan u oktobarskoj revoluciji u Rusiji i, najšire shvaćen, društveni razvoj u staroj državi sa posebnim značajem uloge i mesta KPJ na čelu radničkog pokreta.

Međutim, kad je reč o vojnoj strategiji, treba uvažiti nešto drukčije odnose i merila. Mora se, naime, prihvatiti da je vojna strategija svakog od suprotstavljenih protivnika uvek uzajamno uzrokovana i uslovljena. To važi i za slučajeve kada se i jedna i druga strana drži istog tipa strategije bilo moderne ili klasične, kao i za one primere kada se međusobno dijametralno razlikuju, kao što je slučaj sa našom i strategijom okupatora.

Pravedan karakter rata za snage antihitlerovske koalicije, mogućnost revolucionarnih poduhvata unutar nje, dužina njegovog trajanja, manevarski karakter oružane borbe i njen visok rušilački i uništavajući intenzitet, samo su neki od elemenata koji potvrđuju da drugi svetski rat, verovatno, nije preuzak deterministički sklop u odnosu na karakter i fizionomiju naše strategije u NOR-u. Do sličnog zaključka ćemo doći ako obrnemo smer posmatranja i pod lupu uzmemo koncepciju ONO, pri čemu će se pokazati da će od političkog i vojnog karaktera eventualnog budućeg rata, pored ostalih faktora, bitno zavisiti naša vojna strategija. Čak se može dogoditi da se nađemo unutar svetskog rata koji je obostrano nepravedan, pri čemu će glavni problem biti ostati izvan njega (što podseća na Lenjina u prvom svetskom ratu), a tek zatim ili istovremeno preduzimane mere

za odbranu nezavisnosti, suvereniteta i slobode, što bi prouzrokovalo sasvim drukčije probleme od onih koje smo u ovom smislu imali u toku drugog svetskog rata. Upotreba ili neupotreba nuklearnih sredstava u ratu neće u celini menjati naš sadašnji odbrambeni koncept, ali će imati veliki, pa čak i suštinski uticaj na strategijsku upotrebu oružanih snaga i naših i protivničkih.

2) Politički i vojni ciljevi, koji su postavljeni i realizovani od strane KPJ na čelu sa Titom, i postojeći odnos snaga na našem ratištu predstavljaju kompleks determinanti od ključnog i presudnog značaja, na kojima je bila bazirana naša vojna strategija.

Usput budi rečeno, kad se radi o determinantama vezanim za određivanje ciljeva i uloge KPJ, po logičkim kriterijumima ovi uzročni činioci bi činili jedinstvenu celinu, budući da je KPJ kao politička snaga i rukovodeći faktor uz sve ostalo određivala i ciljeve. Bez radikalno određenih, na početku postavljenih i javno deklariranih političkih i vojnih ciljeva i bez koncepta o organskom jedinstvu oslobodilačke borbe i revolucije, naša strategija oružane borbe ne bi imala ni jednu od potrebnih premisa za uspešno vođenje oružane borbe i njen pobedonosan završetak. Orijentacija na široke i masovne narodne ustanke realizovane kroz formu partizanskog rata predstavlja centralnu direktrisu, bazu i osnovno obeležje naše strategije. U tom konceptu sadržani su politički i vojnostrategijski ciljevi, oblik oružane borbe za pretežan deo njenog trajanja kao i strategijsko težište za ceo tok rata.

Ako bi se vršile istorijske komparacije onda je ovo geslo po značaju slično onom »levee en masse« u francuskoj revoluciji, »naoružanom narodu«, u Pariskoj komuni ili kineskoj sintagmi »u strategiji jedan protiv deset, a u taktici deset protiv jednog«. (I ovo ne znači ništa drugo nego strategijsku orijentaciju na dugotrajan rat, počesno tučenje i iznuravanje protivnika). U veličine tog reda, svakako, treba ubrojati borbeni moral oružanih snaga i naroda i našu originalnu ratnu veštinu, opredeljenu oblikom rata. Borbeni moral se sa puno opravdanja mogla obrađivati i kao determinanta posebnog reda, bez bojazni da bi subjektivni elementi u ukupnom odnosu navedenih odrednica bili u neskladu sa onim objektivne prirode. Subjektivni faktori u društvenim procesima ove vrste se naknadno objektiviziraju i materijalizuju. Međutim, pošlo se od stanovišta da je oblik rata unutarinja sadržinska kategorija strategije, a ne njen predodređujući faktor.

Na isti način se mogao odvojeno razmatrati i materijalno-tehnički faktor, pre svega oružje, budući da su od njegove količine,

vrste i kvaliteta, a pre svega od načina njegovog nabavljanja u značajnoj, pa i presudnoj meri, zavisili i oblik i širina oružane borbe. Naša praksa u tom smislu je i posebno originalna, s obzirom da su drugi pokreti i oslobodilački ratovi na drukčiji i, po pravilu, lakši način rešavali probleme ove vrste. Kineska revolucija, naročito period antijapanskog rata, najviše je slična našoj praksi, mada Kinezi ni tada nisu sasvim bili bez ikakve spoljne pomoći i bez podrške svojih unutrašnjih saveznika.

S obzirom da je oružana borba u NOR-u rezultanta dveju strategija — naše i protivnikove — verovatno će se pokazati potrebnim, a možda i neizbežnim, da se radi što objektivnijeg uopštavanja iskustava šire izučiti strategija protivnika, uključujući pored okupatora i domaće kvislinge sa svim posebnostima koje su postojale među njima. Trebalo bi u ovom smislu dokazivati dve hipoteze koje su, izgleda, u velikoj meri tačne: prva, da okupator nikada nema dovoljno snaga u zemlji koja je našla motive i načine borbe, druga, da se okupatori podjednako ponašaju u zemlji koju hoće da pokore bez obzira otkuda došli i čime opravdavali taj dolazak, a razlika među njima može biti samo u stepenu vlastite moći.

3) Grupa faktora koji se odnose na prostor, vreme i saveznike u ratu po svom karakteru i dejstvu nisu istog značaja kao prethodni. Delom elemenata iz svoje strukture objektivno i uzročno su se ispoljavali na naša strategijska rešenja u celini i kroz ceo tok rata, dok su se drugim delom ispoljavali samo kao opšti i posebni uslovi sa nejednakim stepenom stvarnog dejstva. Određenije govoreći, to znači da su dužina trajanja rata, istorijski period, kao i razvijenost zemlje i demografski sastav stanovništva, pa delom i orografski elemenat i pokrivenost zemljišta, imali dubok i svestran određujući značaj, dok su elementi kao što su godišnja doba, meteorološke prilike, vreme početka rata predstavljali uslovnost koje je strategija koristila saobrazno ukupnim mogućnostima zajedno sa ostalim činiocima. Prema tome, faktore prostor i vreme ne treba ni precenjivati, ali ni potcenjivati. Sve što se dogodilo, dogodilo se negde, ali nikada bez uticaja ambijenta i okoline na tok i ishod zbivanja. Sve što se događalo, dogodilo se u vremenu, ali kako se dogodilo zavisilo je i od vremena. Neće biti suvišno ni bez značaja ako se, npr., kaže da nas i u aktuelnom odbrambenom konceptu izuzetno snažno, više nego u prošlosti, tangira veličina našeg prostora, njegova orografija, prohodnost, razvijenost i urbanizacija, kao i najverovatnija potreba da ratna dejstva učinimo dugotrajnim.

Faktor, savezništvo kao spoljnje okruženje onog što se kod nas zbivalo, predstavlja takvu veličinu bez koje se krug determinanata ne bi mogao zatvoriti. Dakle, unutrašnji procesi izvedeni vlastitim snagama i naporima čine suštinu ukupnog zbivanja i presudne činitelje krajnjih rezultata, koji su omogućili da se o savezništvu može govoriti. Naše istorijsko iskustvo je pokazalo, a izgleda da je to saznanje univerzalnog značaja, da se na savezništvo ne može preplaćivati, niti u saveznike upisivati, već da se za status saveznika mora teškim naporima i velikim žrtvama izboriti, da od vlastitih snaga i uspeha zavisi ne samo kako će se protivnik ponašati, već kako će se u svakom konkretnom slučaju i saveznici međusobno odnositi. Što se tiče relacije savezništva i naše strategije u NOR-u, iz šireg kompleksa mogla bi se izvući tri elementa koja su imala najkrupniji i direktno opredeljujući značaj za neka naša rešenja, naročito u završnoj etapi rata.

Prvi se odnosi na ulogu SSSR-a kakvu smo tada videli u celini drugog svetskog rata, njegovo mesto kao prve i velike socijalističke zemlje u ratnim naporima i time objektivno stvorenim povoljnim uslovima za početak i daljnje vođenje rata i revolucije. U toj istoj okolnosti sadržana je i namera da sa svoje strane na najbolji način pokažemo svoju socijalističku solidarnost u borbi protiv najmračnijih snaga svetske reakcije. Bilo nam je predodređeno da kao zemlja koja je prva posle Oktobra izvela svoju autohtonu revoluciju, postavimo na dnevni red istorijske probleme odnosa među socijalističkim zemljama, iz čega će proizaći sva ona dramatika začeta mešanjem u naša konkretna rešenja u ratu, preko raznih oblika pritisaka i ugrožavanja nezavisnosti posredstvom Informacionog biroa, sve do naših dana kada se recidivi staljinizma još uvek osećaju u odnosima među socijalističkim zemljama.

Drugi se tiče strategijskih manevara naših oružanih snaga usklađenih po vremenu i prostoru, da bi se u odnosu na saveznike zaštitili vlastiti interesi, među koje kao najkrupniji dolaze naše pomeranje prema Srbiji, prodor prema Istri i obezbeđenje jadranskog prostora.

Treći elemenat prouzrokovan, u osnovi, odnosom sa saveznicima, je prelaz na frontalna dejstva kao strategijsko rešenje, koje bez toga u onoj meri i formi, verovatno, ne bi došlo u obzir. Ali i pri tome treba zapaziti da to nisu bila klasična i čisto frontalna dejstva u svesmu identična savezničkim, već originalna i stvaralačka sinteza dejstava na frontu sa onim u pozadini, koja su sadržavala sve do tada primenjene oblike oružane borbe, uključujući čak i one početne iz ustaničkih dana, i kao takva predstavljaju nov oblik oružane borbe koji nije ni samo frontalni ni samo partizanski, niti njihov mehanički spoj.

No, pored svega treba konstatovati da se u takvim uslovima i odnosima nalaze prvi koreni naše sadašnje politike nesvrstavanja sa svim atributima koje ona sadrži, kao što su samostalnost, ravnopravnost, nemešanje u unutrašnje poslove drugih, nevezivanje za strane i blokove, itd. Naše oružane snage nisu bile stavljene pod ničiju, tuđu, ili zajedničku savezničku komandu, mada je bilo takvih pokušaja, niti su upotrebljavane za ciljeve koji bi divergirali opštim ciljevima rata. Međutim, one su i bez zajedničkih komandi i formalnih ugovora i vojnih konvencija uspešno i časno izvršile svoje savezničke obaveze, i to ne samo u završnoj fazi rata već kroz ceo tok njegovog trajanja.

General-major
dr ZDRAVKO KOLAR

Determinante strategije oružane borbe u NOR-u

(prikaz saopštenja)

Na temu »Determinante strategije oružane borbe u NOR-u« bilo je 13 radova.

Prema sadržaju ovi prilozi nisu obuhvatili sva pitanja pokrenuta referatom. Međutim, neki od njih su išli šire u analizi pojedinih problema nego što je to učinio referat, dok su drugi bili dublji u osvetljavanju pojedinih pitanja. Na taj način su obrađeni ili otvoreni problemi o većem broju pitanja, dati su prilazi koji zaslužuju pažnju svojom originalnošću, mada neki traže širu naučnu argumentaciju.

O ulozi Partije u koncipiranju, izgradnji i realizaciji strategije oružane borbe u NOR-u data su dva priloga.

General-potpukovnik *Milija Stanišić* nastoji da, kako sam kaže, »utvrdi i sintetički obradi osnovne idejnoteorijske poglede i suštinu politike KPJ u izgradnji i upotrebi oružanih snaga«. Sa tim ciljem autor nastoji da definisanjem pristupa Partije narodnooslobodilačkom ratu u celini, za koje kaže da je »bio revolucionarni rat masa — oružana narodna revolucija«, olakša razumevanje pitanja koja je najavio.